

УДК 321.7, 323.2

Яковенко К.В.
Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна

СУСПІЛЬНІ НАУКИ ТА ТЕХНОКРАТІЯ

Стаття присвячена аналізу технократії як одному з варіантів функціонування політичної систем, ступеня її впливу на суспільно-політичне життя. Розкривається поняття „технократії” у контексті ефективної системи управління країною. Визначається ступінь необхідності впровадження технократії та можливі шляхи реалізації ідей технократизму в сучасних політичних реаліях України.

Ключові слова: кризова ситуація, ефективні рішення, система управління країною, демократія, реформування державного управління, суспільні науки, технократія.

Яковенко Е.В.

ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ И ТЕХНОКРАТИЯ

Статья посвящена анализу технократии как одного из вариантов функционирования политической системы, степени ее влияния на общественно-политическую жизнь. Раскрывается понятие „технократии” в контексте эффективной системы управления государством. Определяется степень необходимости применения технократии и возможные пути воплощения идей технократизма в современных политических реалиях Украины.

Ключевые слова: кризисная ситуация, эффективные решения, система управления государством, демократия, реформирование государственного управления, общественные науки, технократия.

Yakovenko K.

SOCIAL SCIENCES AND TECHNOCRACY

The article is devoted to the analysis of technocracy as one of the ways of political system's functioning, the level of its influence on socio-political life. The notion of technocracy is being revealed in the context of an effective system of government of a state. The level of necessity of applying technocracy and possible ways of implementing the ideas of technocracy in the modern political realia of Ukraine are being defined.

Key words: crisis situation, effective decisions, system of government of a state, democracy, reforming of state governing, social sciences, technocracy.

Демократія й процвітання

Події останніх двох десятиліть були справжнім випробуванням для старих і нових, розвинених і не дуже демократій і політичних систем на їхній основі. У першу чергу це стосується тих революційних перетворень у політичних системах, які відбулися на пострадянському просторі. Тоталітарний режим режим рухнув і багаторічні очікування свободи, демократії та процвітання, здавалося, реалізувалися або ось-ось реалізуються. Проте незабаром райдушні надії змінилися розчаруванням. Процвітання все не наставало, а рівень життя і соціальна захищеність більшості населення різко впали на тлі такого ж стрімкого збагачення невеликої його частини. Що стосується демократії як політичного устрою держави, то тут до кінця першого десятиліття XXI століття склалася така картина: з колишніх 12 пострадянських держав (не рахуючи прибалтійських) 8 мають за рейтингом політичних прав і свобод Freedom House статус „не вільних” країн з „консолідованими авторитарними режимами”, 2 – „частково вільних” з „напів-консолідованими авторитарними режимами” і 2 (у тому числі Україна) – частково вільними” з гібридними режимами [1].

І навпаки, у багатьох випадках, завдяки правильним рішенням влади вдавалося уникати неминучих з точки зору об’єктивних причин соціальних і економічних катаклізмів і зрештою здолати кризу. В останньому випадку, як найбільш очевидному для громадськості успіху правильних дій влади, почали говорити про кризовий менеджмент і про кризових менеджерів. Проте складається враження, що не кризи викликають до життя кризовий менеджмент, просто йому в ці періоди дозволяють діяти. Він же, як спосіб прийняття правильних рішень, є завжди, і суть тут не в тому, щоб діяти швидко і рішуче, а в тому, щоб управлінські рішення, що приймаються, були правильними. Це, на наш погляд, підкреслює актуальність взаємозв’язку суспільних наук і технократії. Технократія, як відомо, складається з грецьких слів „майстерність” (τέχνη) і „влада” (κράτος), що у сукупності означає суспільство, побудоване на основі концепції технократизму або меритократичне суспільство, де влада належить науково-технічним спеціалістам.

У зв’язку з вищезазначеним залишилося відповісти на питання, що ж таке правильне рішення. Відповідь проста і більш менш однозначна – правильним рішення може

бути тільки на основі наукового підходу до вирішення завдання, наукового аналізу всієї сукупності чинників, якщо не враховувати певного впливу досвіду та інтуїції тих, хто ці рішення приймають [2]. У пошуках політичної системи, здатної реалізувати такий процес або принаймні схильної до цього, ми неминуче дійдемо до того, що називається технократією та її варіантами. На неї прямо вказували ще Платон і Арістотель, а її цілісну концепцію створив Сен-Симон. Технократичні погляди поділяли і поділяють зараз безліч філософів, громадських діячів і, звичайно, представників різних наук. Ідеї технократії не раз утілювалися і в реальному житті. Так, до технократичного методу формування уряду, тобто створенню його не на політичній, а на професійній основі, вдаються деякі країни у разі політичної або іншої будь-якої кризи. Після Другої світової війни у такий спосіб формувався уряд у Фінляндії – сім разів. В Італії на початку 90-х років XX ст. в результаті корупційного скандалу навколо членів уряду і лідерів основних політичних партій був сформований непартійний технократичний уряд на чолі з директором Італійського банку К. А. Чампи, а потім в 2004 р. – черговий технократичний уряд на чолі з банкіром Л. Діні. Загалом входження технократів у склад урядів чи то парламентів відіграло важливу роль у раціоналізації та оптимізації прийняття рішень.

Звернутися до ідей технократизму у зв’язку з перманентною політичною та економічною кризою в Україні нас змусив той факт, що Україна до сих пір має у своєму розпорядженні потужний науковий потенціал, а також відповідну інституціональну структуру. Для нас важливо те, що це в першу чергу стосується системи суспільних наук України, оскільки саме в них ми бачимо потенціал для еволюції (або революції) політичної системи країни у бік технократії.

Від демократії до технократії

Найкращі механізми прийняття рішень з точки зору справедливості й користі для більшості ми знайдемо в наукових співтовариствах. Тут ми маємо деяку піраміду осмислення й аналізу соціальної та іншої дійсності і діяльності: наукові статті як аналіз різних аспектів предмета певної галузі; звіти і дисертації як узагальнені результати досліджень; книги і монографії як розвиток методології прийняття рішень, відбиття різних теоретичних підходів до розв’язання проблем і база для виховання

теперішніх і майбутніх своїх членів. І на верхівці піраміди (головної – державної, локальних – наукових і прикладних організацій, галузей і напрямів наукової, соціальної та господарської діяльності) – органи прийняття рішень – наукові ради, експертні ради та інші колективні органи управління. Учасники процесу прийняття рішень – як фізичні, так і колективні – проходять відповідну обов'язкову підготовку, каліфікаційний відбір і неминучі наступні процедури підтвердження своєї кваліфікації.

Система прийняття рішень має чітку організаційну структуру, створену на основі наукового аналізу та теоретичних уявлень. Кар'єрне зростання учасників процесу відбувається на основі публічно доведених якостей, які мають безпосереднє відношення до таких понять, як талант, здатність до неординарної розумової діяльності, суспільна мораль, гнучкість мислення і дій. Тобто суспільство висуває на управлінську діяльність кращих своїх представників – справжню еліту в широкому значенні цього слова. Виборність при просуванні учасників з рівня на рівень, хоча і має місце, але носить обмежений характер, що запобігає небезпеці „влади натовпу”.

Місією суспільних наук є забезпечення благополуччя, справедливості та процвітання суспільства. В іншому випадку важко було б виправдати їхнє існування і тим більше фінансування їх з боку платників податку. Таким же чином завданням суспільних наук та їхніх інститутів є вироблення науково обґрунтованих рекомендацій для органів влади щодо прийняття правильних рішень [3]. І ці суспільні науки успішно справляються зі своїми завданнями, не враховуючи „творчість” певної частини своїх кон'юнктурних представників. Однак цій успішності стає на заваді непрофесіоналізм, неосвіченість і, звичайно, корисливість представників органів влади, й у першу чергу, саме виборних. У такому випадку вказана місія не може бути реалізованою, кошти платників податку витрачаються марно, більше того, вони використовуються на шкоду самих платників податку, оскільки наукова діяльність і її результати стають ширмою для органів влади й засобом ошукування виборців. Водночас – і це найголовніше, на що ми хочемо звернути увагу, – існуюча система суспільних наук в особі її інститутів є тим підґрунтям, на якому можна створити ефективну систему управління державою, практично вона і є цією системою, але без найбільш шкідливих для

суспільства недоліків відомих нам державних устроїв, а саме непрофесіоналізму та корисливості. Залишилося зробити зовсім небагато – забезпечити цю систему виконавчими органами, „периферією”. Якою б утопічною не була на перший погляд така концепція управління державою, легко віднайти приклади її реалізації в історії. Для цього зовсім не потрібно заглиблюватися у давнину, достатньо згадати такі феномени, як німецьке післявоєнне економічне чудо та японське економічне чудо [4]. Ні у кого не викликає сумнівів той факт, що це було певною мірою досягнення процвітання держави й суспільства у найкоротші терміни із стану повного краху й руйнації. У чому ж головна причина такого успіху? З одного боку, у фактично діючій у той період системі управління державою, з другого – фінансових впливань ззовні. До речі, другий фактор швидкого розвитку – гроші – навряд чи міг бути ефективно реалізований без першого, що неодноразово доводила новітня історія. Отже, під час творення економічного дива ми мали штучно створену систему управління державою, включаючи політичну, господарську та інші сфери життєдіяльності суспільства, що базується на досягненнях економічних і суспільних наук, які в свою чергу використовують найбільш ефективні концепції цих наук і побудовані на основі досліджень і рекомендацій її інститутів. Державою та її інститутами у цей час управляли професіонали, які не мали (або ще не встигли сформувати у себе) будь-яких серйозних корисливих мотивів у своїй діяльності. Досвід і традиції такого стану речей у державному управлінні, на щастя, певною мірою були успадковані демократичними режимами і слугують їм до сих пір, хоча й не завжди ефективно. Схожих прикладів розквіту держави можна знайти безліч. Це Франція за часів Наполеона, Росія – часів царювання Петра I, Південна Корея, Тайвань, Сінгапур – у наш час [5]. Їх об'єднує той факт, що в державі одна людина – правитель або група людей з якихось причин чи мотивів створювали систему управління, що базується на науковому підході, тобто з використанням наукових досягнень і рекомендацій, більше того, у цьому процесі задіяні суб'єкти наукової діяльності в особі видатних діячів і цілих інститутів. При цьому, як можна помітити, форма державного правління може бути різною – від монархії до республіки. Тут спрацьовує той фактор, що, як зауважує російський академік А.Кокошкін, технократи у своїй більшості

керуються переважно раціональним мисленням і тільки потім власними інтересами, більше того, на відміну від публічних політиків, вони виходять з більш довгострокових поглядів на ту чи іншу проблему, вносять системну логіку у прийняття рішень з економічних і соціально-політичних питань [6].

Звичайно, хотілося б на фоні загального визнання демократичних принципів як найбільш справедливих, аби саме демократичний устрій держави демонстрував прихильність до прийняття правильних управлінських і політичних рішень на науковій основі й з участю учених, а відтак забезпечував високу ефективність державного управління і як наслідок – процвітання. Однак, як уже зазначалося, суспільство в особі його освічених лідерів і широких мас населення відчувають розчарування та обґрунтовані сумніви щодо того, що демократичний устрій у його теперішньому вигляді спроможний забезпечити бажане процвітання [1]. Більше того, виникає уявлення, що концентрація влади у руках однієї людини чи то групи людей збільшує вірогідність використання науки у системі управління державою, хоча може мати й негативні наслідки з точки зору прав і свобод громадян.

Усе це в сукупності ставить питання, як побудувати таке орієнтоване на науку державне управління в Україні, і чи можливий взагалі варіант побудови системи державного управління на основі наукових інститутів і наукових традицій? Поки що відповідей на ці питання немає, але нам здається, що немає і категоричного „ні”.

Вирішення завдання в концептуальному плані можна шукати в двох основних напрямках. У гранично спрощеному вигляді це може виглядати так:

- запросити групу висококваліфікованих зарубіжних експертів і передати їм на деякий час управління державою та його основними інститутами, а з національних інститутів влади створити щось на зразок наглядової ради в корпорації. Є надія, що за якийсь досить обмежений час, крім того, що буде налагоджена господарська та інша життєдіяльність суспільства, буде створена та сама ефективна, заснована на науковому підході і на наукових кадрах і інститутах

система управління державою, ідея якої висловлена вище. Є також надія на те, що сформовані за цей час традиції, правила гри і менталітет зберігатимуться разом із збереженням власне структури управління досить тривалий час;

- віднайти такі механізми реформування політичної системи держави – від конституції і виборчої системи до місцевого самоврядування, – які б на основі демократичних принципів і свідомого волевиявлення населення поступово створювали б орієнтовану на науку і наукові кадри систему управління державою і його складових. Для цього представникам і творцям науки, в першу чергу суспільних наук, слід усвідомити свою роль у громадських і політичних процесах країни, здолати надмірну і недоречну в даному випадку академічність і цехову замкнутість і стати творцями не лише науки, але й процвітання власної держави і народу.

Зауважимо, що спроби піти як першим, так і другим шляхом, уже робилися в нашій країні. Так, група харківських народних депутатів 1-го скликання пропонувала за допомогою і при безпосередній участі кращих зарубіжних експертів у сфері державного управління, економіки та фінансів розробити і реалізувати в нашій пострадянській країні щось на кшталт плану Маршалла в післявоєнній Німеччині, але підтримки у Верховній Раді не отримала. З іншого боку, як просування другим шляхом можна навести приклад організації за ініціативою відомого харківського вченого, народного депутата і экс-віце-прем'єра В. Семиноженка „Українського Форуму”, який зробив серйозний внесок у залучення наукового потенціалу і використання наукового підходу для аналізу і рішення політичних проблем країни, у тому числі й проблем управління.

Таким чином, не претендуючи на певну наукову новизну викладених вище міркувань, ми спробували притягнути увагу наукової і навколонукової громадськості до існування невикористаного потенціалу суспільних наук і їх представників, який можна було б використати для реформування державного управління, а відтак – процвітання держави й суспільства.

О.І. Романюк // Вісник ХНУ імені Каразіна „Питання політології”. – Харків, 2011. – № 949. – С.52-58.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романюк О. Проблема становлення ліберальної демократії в посткомуністичних суспільствах /

2. Матвійчук А. Еволюція розуміння змісту поняття „політичне рішення” / А.О. Матвійчук // Вісник ХНУ імені Каразіна „Питання політології”. – Харків, 2010. – № 912. – С. 19–23.
3. Данн У. Анализ публичной политики. Введение / У. Данн. – М., 1998. – 380 с.
4. Меркель В. Формальные и неформальные институты в дефективных демократиях / В. Меркель, А. Круассан // Полис. – 2002. – №1. – С.41-59.
5. Коэн Дж. Гражданское общество / Дж. Коэн, Э. Арато. – М.: Проспект, 2003.– 302 с.
6. Смоляков С. Технократия в XXI веке [Электронный ресурс] / С. Смоляков. – Режим доступа: http://www.redstar.ru/2008/11/27_11/3_05.html

УДК: 32: 291.13

Топалова С.О.

Харківський інститут банківської справи УБС НБУ

ПОЛІТИЧНИЙ ФЕТИШИЗМ ЯК АТРИБУТ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Досліджується проблема міфологізації політичної свідомості сучасної людини; на конкретних прикладах ілюструються особливості сучасного політичного фетишизму; аналізується його специфіка за різних типів політичних режимів; обґрунтовується висновок про присутність у сучасній політиці, незалежно від конкретних типів політичних режимів, специфічних форм фетишизму.

Ключові слова: політичний фетишизм, політичне представництво, політичний режим, політична свідомість, маніпулювання.

Топалова С.А.

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ФЕТИШИЗМ КАК АТРИБУТ СОВРЕМЕННОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА

Исследуется проблема мифологизации политического сознания современного человека; на конкретных примерах иллюстрируются особенности современного политического фетишизма; анализируется его специфика в условиях различных типов политических режимов; обосновывается вывод о присутствии в современной политике, независимо от конкретных типов политических режимов, специфических форм фетишизма.

Ключевые слова: политический фетишизм, политическое представительство, политический режим, политическое сознание, манипулирование.

Topalova S.

POLITICAL FETISHISM AS AN ATTRIBUTE OF MODERN POLITICAL PROCESS

The problem of political consciousness mythologization of a modern person is studied in the article; the features of modern political fetishism are illustrated by concrete examples; its specificity in the conditions of various types of political regimes is analyzed; the conclusion about the presence of certain forms of fetishism in modern politics, irrespective of concrete types of political regimes is proved.

Key words: political fetishism, political representation, political regime, political consciousness, manipulation.